
Els nous enfocaments de la disciplina: més enllà del quart debat

---

PID_00257529

Marta Sanz Gómez

Temps mínim de dedicació recomanat: 3 hores

Marta Sanz Gómez

Primera edició: febrer 2019

© Marta Sanz Gómez

Tots els drets reservats

© d'aquesta edició, FUOC, 2019

Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona

Disseny: Manel Andreu

Realització editorial: Oberta UOC Publishing, SL

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com mecànic, òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit del titular dels drets.

Índex

Objectius.....	5
1. Introducció: els efectes del quart debat en la disciplina.....	7
2. El debat entre racionalisme i reflectivisme.....	10
2.1. La síntesi racionalisme neo-neo: el racionalisme	10
2.2. Els autors reflectivistes: desconstruint la realitat internacional	12
2.3. La moderació del debat: el constructivisme	14
3. Veus alternatives: la teoria crítica.....	20
3.1. Influències filosòfiques de la teoria crítica	21
3.2. Robert Cox: la mirada crítica	24
4. Noves teories <i>mainstream</i>: l'Escola Anglesa.....	26
4.1. L'Escola Anglesa en l'actualitat	27
4.2. Els conceptes bàsics de l'Escola Anglesa: sistema, societat i institucions	28
Bibliografia.....	31

Objectius

1. Explicar els diferents debats que s'han produït en el **quart debat** de la disciplina de les Relacions Internacionals.
2. Entendre els factors que expliquen la **síntesi neo-neo** i les característiques principals del **racionalisme**.
3. Identificar les principals crítiques dels autors **reflectivistes** als plantejaments racionalistes.
4. Presentar els trets principals del **constructivisme** com a aproximació intermèdia entre el racionalisme i el reflectivisme.
5. Estudiar quins són els punts en comú que uneixen tot un seguit d'autors que han rebut el nom de «**teòrics crítics**» i que inclouen des de Robert Cox fins a Noam Chomsky.
6. Identificar els trets principals de l'**Escola Anglesa**, els punts que els uneixen amb els reflectivistes, i els que els allunyen dels seus postulats.

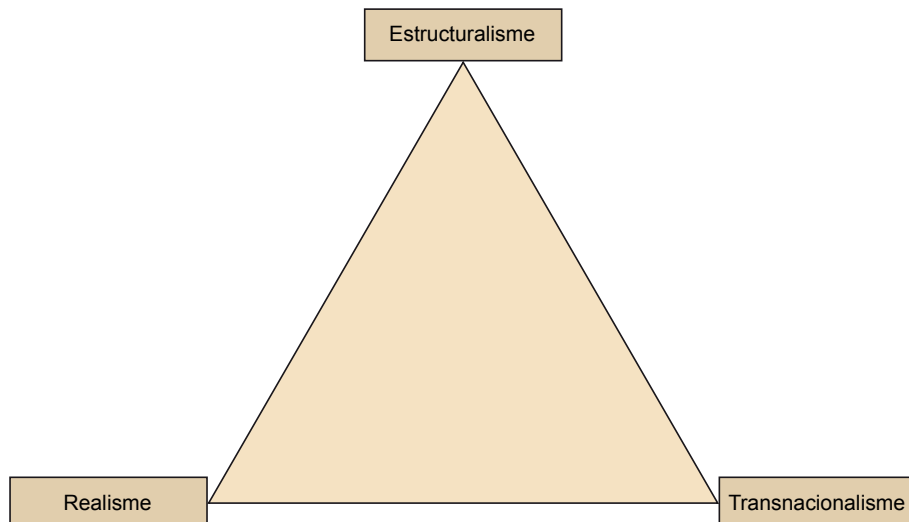
1. Introducció: els efectes del quart debat en la disciplina

Com s'ha indicat en el mòdul 2, el tercer gran debat de la teoria de les Relacions Internacionals havia enfrontant unes cosmovisions del món diametralment oposades, especialment en l'eix ontològic. Mentre que el realisme insistia en la naturalesa estatocèntrica de les Relacions Internacionals i en la necessitat d'observar el comportament de les unitats bàsiques del sistema –els estats–, el transnacionalisme denunciava l'excessiva fixació dels teòrics realistes en l'estat nació i reclamava una nova manera d'observar el món basada en l'anàlisi d'altres actors no estatals, com ara les organitzacions internacionals, les ONG, les empreses transnacionals o el paper dels individus.

Aquestes dues maneres d'entendre el món, aquestes dues cosmovisions que semblaven irreconciliables, van adaptar-se al context dels anys setanta en què tenien lloc els debats entre teòrics per a transformar-se, durant els anys vuitanta, en el **neorealisme** i en el **neoliberalisme**. En el segon mòdul hem vist com l'adaptació teòrica al context històric va produir, d'una banda, un neorealisme que a part de situar com a objecte d'estudi el **sistema internacional** mateix, pretenia dotar de més cientisme la disciplina de les Relacions Internacionals. El neoliberalisme, en canvi, mirava d'analitzar en profunditat les **institucions internacionals** com a conformadores de la realitat internacional i identificar, en general, tots els actors que s'escapaven del prisma realista.

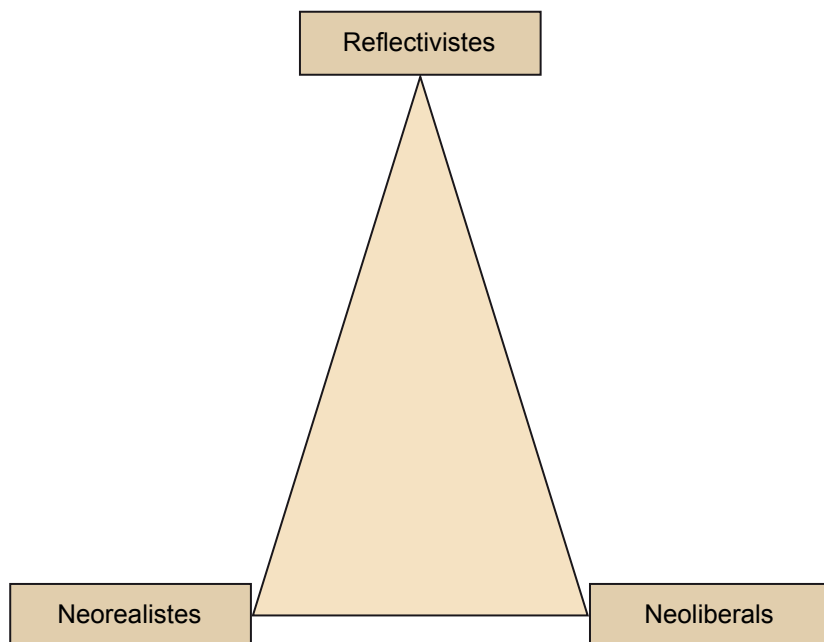
Aquest debat, com ens recorda Barbé (Arenal i Sanahuja, 2015, pàg. 132) havia estat descrit pel teòric Ole Waever com un **triangle equilàter** de tres vèrtexs, allunyats els uns dels altres, que representaven el realisme, el transnacionalisme i l'estructuralisme. Aquesta figura escollida, el triangle equilàter, representa a la perfecció la imatge d'una disciplina que ha quedat dividida en tres grans maneres d'entendre el món que ens envolta, i amb diferències ontològiques prou accentuades perquè no sigui possible un diàleg entre paradigmes. Aquest triangle il·lustra, en definitiva, la idea kuhniana d'**incommensurabilitat dels paradigmes** a la qual es feia referència en els mòduls 1 i 2: la impossibilitat d'establir un diàleg per la manca d'elements comuns que facilitin l'intercanvi.

Figura 1

Ara bé, aquesta figura aviat es veurà alterada per l'entrada de moviments tant de convergència com de divergència. D'una banda, es produeix un primer quart debat (debat 4.1) en què el neorealisme i el neoliberalisme s'aproximen en les qüestions epistemològiques i metodològiques que els uneixen. Més que un triangle equilàter, podem entreveure un **triangle isòsceles**, en el qual el realisme i el transnacionalisme comparteixen cada vegada més les premisses i l'agenda d'investigació, i van establint el que s'acabarà anomenant la síntesi neo-neo **racionalista**.

Figura 2

En paral·lel, es va produint un «segon quart debat» (debat 4.2) que enfrontarà tots els autors que aniran convergint sota l'etiqueta d'autors racionalistes, i que aglutina tant neorealistes com neoliberals amb altres autors crítics amb les teories dominants, que rebran el nom de **reflectivistes**. Aquest segon grup

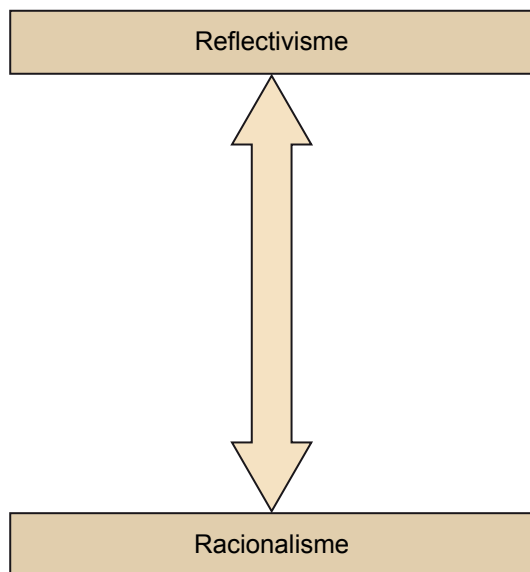
d'autors, en molts casos hereus del pensament marxista, conformen una visió molt crítica amb l'excessiu positivisme dels autors racionalistes, i reclamen una redefinició tant de l'eix ontològic com de l'epistemològic.

En aquest mòdul analitzarem, en primer lloc, el debat que es produeix entre els racionalistes i els reflectivistes. Com, d'una banda, els (neo)realistes i els (neo)liberals es fusionaran en una síntesi que es definirà per oposició als autors reflectivistes, que mantenen una posició molt crítica amb el positivisme científic. A continuació, veurem quin és el paper que té el constructivisme en aquest debat entre racionalistes i reflectivistes, com a posició intermèdia o moderada d'ambdues posicions. Finalment, conclourem el mòdul amb dues referències força diferents. D'una banda, veurem algunes veus alternatives a les visions dominants, com ara les teories crítiques, és a dir, una proposta a la manera d'entendre la nostra tasca de teòrics. L'altra visió subscripta en les teories *mainstream* que analitzarem serà l'Escola Anglesa, una aproximació d'una gran complexitat intel·lectual que pretén tornar al tradicionalisme adaptant-se a la disciplina del segle XXI.

2. El debat entre racionalisme i reflectivisme

En aquest apartat, com ja hem apuntat, tenim com a objectiu analitzar un debat conformat per dos extrems d'un contínuum: el reflectivisme i el racionalisme. Ara bé, per a entendre el debat, cal confrontar les dues visions de les Relacions Internacionals de manera separada. Comencem pel debat entre neorealistes i neoliberals.

Figura 3

Font: Barbé (2007, pàg. 75)

2.1. La síntesi racionalisme neo-neo: el racionalisme

Com ja hem assenyalat, en el tercer debat s'havia produït un enfrontament directe entre el realisme (estatocentrisme) i el liberalisme (transnacionalisme). Aquestes dues visions van evolucionar durant els anys vuitanta cap a una visió neorealista i neoliberal. En el primer cas, la transformació del realisme en neorealisme aportarà una visió teòrica centrada en l'anarquia del sistema internacional com a determinant en el comportament dels estats. Per als neorealistes, els estats estan limitats per l'estructura anàrquica del sistema internacional, que els duu a estar sempre preparats davant d'un atac per part d'un tercer estat. A més, els autors neorealistes se centren en l'estudi de les capacitats materials dels estats i com aquestes capacitats (militars, econòmiques) els permeten situar-se en una posició d'avantatge davant dels altres actors (guanys relatius).

Per als neoliberals, una vegada s'abandonen les visions més idealistes i utòpiques sobre la política internacional (la idea de la pau perpètua o d'un gran govern planetari) es produeix la cooperació en el sistema internacional, i especialment en el si de les organitzacions internacionals, autèntics agents miti-

gadors de l'anarquia del sistema. Així, doncs, no es tracta tant de preguntar-se quant es guanya de més en relació amb els altres actors, sinó que podem fer perquè tothom hi guanyi (guanys absoluts). A més, els neoliberals se centren a estudiar els elements no materials de les relacions internacionals, com ara les idees, les percepcions o les intencions.

Amb la fi de la divisió del món en dos grans blocs antagònics, gràcies a la visió més temperada del realisme i del liberalisme, s'encetarà el debat entre els neorealistes i els neoliberals. Abans de produir-se el que identificarem com a síntesi racionalista, Barbé i Soriano (Arenal i Sanahuja, 2015, pàg. 37-144) parlen de quatre moments o «punts de referència» que permeten la convergència entre ambdós paradigmes.

En primer lloc, els autors liberals (Joseph Nye i Robert Keohane) renuncien a erigir-se com a teòrics que pretenen substituir el paradigma realista; més aviat pretenen identificar els temes que els darrers han ignorat en les seves anàlisis de la realitat internacional, com ara les organitzacions internacionals, els grans conglomerats empresarials i financers, les ONG o els grups terroristes. Més que no pas posar en dubte els estudis sobre seguretat dels realistes, **pretenen ampliar l'agenda d'estudi de la disciplina.**

En segon lloc, els autors liberals comencen a analitzar les **organitzacions internacionals**, no com un fenomen allunyat de la política, sinó com una part consubstancial d'ella. Això implica que cada vegada més autors neoliberals comencen a acceptar la visió realista que les organitzacions internacionals són en mans dels estats. Mitjançant l'ús de les teories de l'economia i de la teoria dels jocs dels autors neorealistes, els autors neoliberals analitzen algunes qüestions, com ara els règims internacionals, les normes o les regles.

En tercer lloc, tant els autors neorealistes com els neoliberals se situen en una mateixa **crítica** contra una sèrie d'autors que es consideraven «**reflectivistes**», autors que per a ambdós grups no tenien una agenda d'estudi clara i més aviat els unia la voluntat de desconstruir les teories dominants del sistema. Per als dos neo (realisme i liberalisme), aquestes visions reflectivistes s'allunyaven de la visió positivista que, segons ells, havia de triomfar en la disciplina de les Relacions Internacionals. Com afirmen Barbé i Soriano (Arenal i Sanahuja, 2015, pàg. 140): «Amb aquest tipus d'arguments, el discurs acadèmic dominant als Estats Units restava legitimitat científica a la major part de les aproximacions reflectivistes».

Per últim, ambdós grups van començar a utilitzar la mateixa **metodologia**, que es basava en l'estudi no només dels fets històrics, sinó de l'ús de les teories o dels models analítics de les ciències naturals, l'economia, l'estadística i, en general, del llenguatge acadèmic racionalista. Durant la dècada dels anys vuitanta i principis dels anys noranta, tant neorealistes com neoliberals prendran consciència que allò que els uneix per damunt de qualsevol altra qüestió és l'ús d'una sèrie de metodologies d'anàlisi que empren un llenguatge **racionalista**

i **científic**, i d'unes teories que provenen de la ciència política, l'economia o l'estadística. Com afirmen Barbé i Soriano (Arenal i Sanahuja, 2015, pàg. 145): «[Els teòrics] havien de plantejar de manera més rigorosa el disseny dels seus programes d'investigació; havien de desenvolupar una capacitat més gran per a enunciar les seves teories de manera senzilla i parsimoniosa».

Finalment, aquest context va permetre un apropament entre dues postures que havien estat irreconciliables, i que rebria el nom de **síntesi neo-neo** o **paradigma racionalista**. A partir de finals dels anys vuitanta, la síntesi neo-neo produirà no només una nova teoria, sinó que com afirma Lamy (Baylis, Smith i Owens, 2014, pàg. 127), originarà un nou paradigma o marc teòric i analític que defineix tant el camp d'estudi (fins a on s'estudia) com l'agenda d'estudi (allò que s'estudia). En definitiva, aquesta síntesi permetrà posar-se d'acord tant amb les unitats d'anàlisi, les motivacions, com amb allò que s'estudia, tal com reflecteix el següent quadre:

Taula 1. Síntesi racionalista

Unitat d'anàlisi	Estats, individus, actors no estatals, estructura anàrquica, organitzacions internacionals
Variable explicativa del comportament dels estats	Poder, interès, prestigi, guanys absoluts, guanys relatius
Conceptes clau	Equilibri de poder, anarquia, seguretat, economia política internacional, seguretat tradicional, seguretat no tradicional, interdependència, règims internacionals, drets humans, democràcia

Font: adaptació sobre la base d'Arenal i Sanahuja (2015, pàg. 152)

2.2. Els autors reflectivistes: desconstruint la realitat internacional

Com ja hem explicat, el tercer debat, que inicialment havia adoptat la forma d'un triangle equilàter, va evolucionar cap a un triangle isòsceles en què els neorealistes i els neoliberalistes es van aproximar-se cada vegada més i aquests, alhora, es va anar allunyant més d'un conjunt d'autors que foren denominats pels autors de la síntesi racionalista com a autors reflectivistes, un concepte paraigua que engloba diferents teòrics, com ara postestructuralistes, postmaterialistes, postcolonialistes o teòrics crítics.

L'etiqueta de reflectivistes fou atorgada per qui hem vist que és un dels pares del neoliberalisme juntament amb Joseph Nye, Robert Keohane, en l'acte d'inauguració del congrés de la International Studies Association (ISA) de l'any 1988, en un discurs titulat: «International Institutions: Two Approaches». En aquest discurs, Keohane parlava de dos tipus d'aproximacions que estaven dividint la disciplina. La primera era la racionalista, que, com acabem d'explicar, representa tot un conjunt de teòrics que adopten una concepció positivista de la ciència basada en models d'anàlisi racional com ara la teoria de jocs, i en una idea de les ciències socials similar a la de les ciències naturals. La naturalesa està governada per una sèrie de lleis regulars que són independents de l'espai i

Marca de la International Studies Association

del temps. Precisament, l'objectiu dels autors racionalistes és observar el món material que els envolta, i per mitjà de la inferència establir relacions de causalitat entre fenòmens. L'objectiu de la ciència és trobar solucions a problemes que planteja la realitat política (el model anomenat *problem-solving problem*). Per tant, la disciplina de les Relacions Internacionals és útil si ens proporciona eines teòriques, models analítics o lleis generals que ens ajudin a interpretar el món que ens envolta.

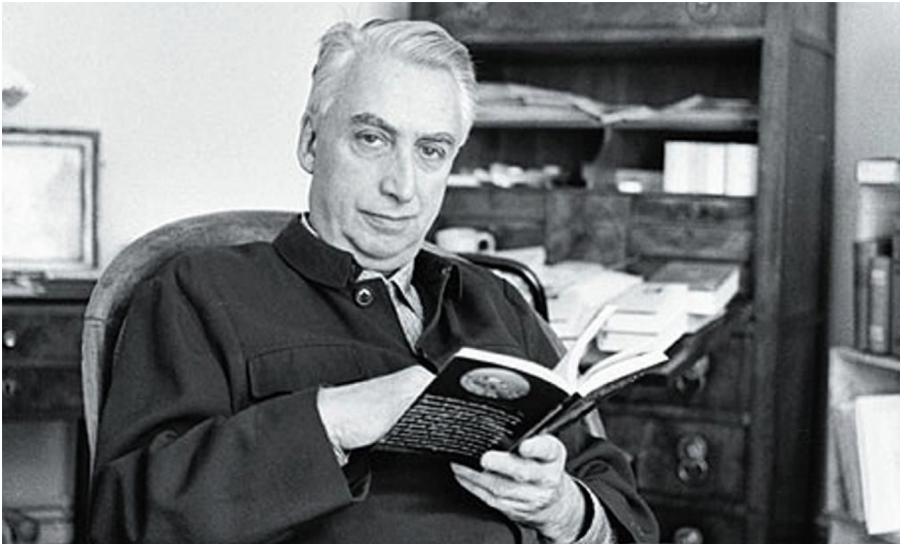
L'altra aproximació és la reflectivista, una etiqueta molt genèrica que mira de descriure una altra visió de la ciència molt més crítica i molt més recelosa de la pretesa objectivitat de la ciència. A diferència dels racionalistes, els autors reflectivistes no intenten establir un programa d'investigació amb què proporcionar un coneixement acumulatiu sobre la base dels fets observables empíricament. L'objectiu de la ciència ha de ser posar en dubte aquesta racionalitat, qüestionar-la i proporcionar **maneres alternatives d'entendre el món** que ens envolta. Per als reflectivistes, cal abraçar una epistemologia postpositivista que superi l'excessiva concentració dels teòrics de les Relacions Internacionals a trobar relacions de causalitat. Els objectes d'estudi de la disciplina no només no tenen un significat independent i neutre, sinó que formen part d'un discurs entre els qui estan definint el concepte. Per a ells, els valors dels qui observen el món –els investigadors– en cap cas no es poden deslligar d'allò que estudien, per la qual cosa la investigació en els camps socials tenen sempre un biaix ideològic del qual és molt difícil escapar.

Aquesta visió de la ciència es veu emmarcada en els debats sobre la **postmodernitat** i sobre la **crítica del paper tradicional de les ciències** entre els cercles literaris francesos durant la dècada dels anys setanta i vuitanta, que tenen com a objectiu «desconstruir» la realitat que ens envolta, i que durant anys han estat considerades com idees preestablertes. Alguns exemples són el concepte d'interès nacional, d'equilibri de poder, de societat d'estats westfaliana o de sistema internacional. Per als reflectivistes, es tracta de conceptes construïts per un conjunt d'intel·lectuals occidentals que pretenen perpetuar la posició de predomini. Com afirma López i Vidal (2014): «L'elit política “construeix” la realitat com vol i com li interessa».

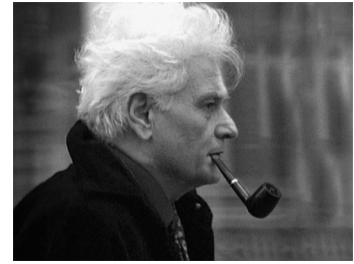
A Europa, alguns dels autors que van iniciar aquest procés de desconstrucció eren intel·lectuals francesos com Jacques Derrida, Michel Foucault, Roland Barthes o Gilles Deleuze.

Michel Foucault

Roland Barthes

Jacques Derrida

La particular visió ontològica i epistemològica del món porta els autors reflectivistes a afirmar que no hi ha una millor manera d'entendre el món en el món occidental. Aquests tipus d'arguments només fan que perpetuar un domini occidental que emmascara una supremacia cultural que també es produeix en les Relacions Internacionals. Com afirma López i Vidal (2014): «Aquest relativisme cultural i aquesta crítica a l'eurocentrisme en les ciències els fa repensar el paper del teòric, i reclamar una participació més gran dels teòrics de l'hemisferi sud».

En definitiva, som davant d'uns autors que posen en dubte el mètode positivista dels autors racionalistes i recelen de l'ontologia materialista i dels models científics per a aprehendre la realitat internacional. El coneixement no es basa només en fets reals, objectius i materials, com apunten els racionalistes, sinó que cal focalitzar l'interès en l'estudi de les percepcions, les idees, les normes, els discursos o la cultura; per això se centren en les idees, les normes, els discursos o les percepcions. El món està, en definitiva, socialment construït, i tot allò que ens envolta és un constructe intersubjectiu que té sentit en un moment històric determinat i en una societat concreta.

Aquestes dues maneres d'entendre el món, aquestes dues cosmovisions entre autors racionalistes i autors reflectivistes, durà al que s'ha anomenat el «segon quart debat» de les Relacions Internacionals.

2.3. La moderació del debat: el constructivisme

Com hem afirmat a l'inici del punt 2, el quart gran debat està conformat, a la vegada, per dos debats que tindran lloc de manera paral·lela a partir dels anys noranta. Si el primer quart debat (4.1), que ja hem analitzat, és el debat entre neoliberals i neorealistes que permet la síntesi racionalista, hi ha, com acaben de veure, un segon quart debat (4.2), que enfronta els racionalistes, d'una banda, i els reflectivistes de l'altra. Com ens recorda Barbé (2007), a finals dels anys noranta i al principi del nou segle XXI, aquest enfrontament en-

tre racionalistes i reflectivistes esdevé un triangle isòsceles en què d'una banda s'enfronten dues posicions clarament irreconciliables com el racionalisme i el reflectivisme, i de l'altra apareix una visió més moderada del reflectivisme que s'aproxima al racionalisme: l'anomenat constructivisme.

Tanmateix, el constructivisme ja havia arribat a les Relacions Internacionals durant la dècada dels vuitanta. Coincideix amb l'aparició de les primeres veus d'autors postmoderns i d'autors de la teoria crítica que havien qüestionat, des de la lingüística i la literatura, la naturalesa excessivament racionalista de les ciències socials. Els estudis sobre la filosofia del llenguatge, la lingüística o l'art havien posat en dubte aquesta «dèria racionalista» que s'havia apoderat de la disciplina (Barbé, 2007, pàg. 91).

Tot i que apareixen molts teòrics que comencen a aplicar aquesta visió crítica del racionalisme en la disciplina, com ara Nicholas Onuf, Emanuel Adler, Karl Deutsch, Peter Katzenstein o Frierich Kratochwil, fou Alexander Wendt qui popularitzà el terme gràcies a l'article de 1992 «Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics» a la influent revista *International Organization*, i que després publicaria en forma de llibre amb el nom de *Social Theory of International Politics* (1999).

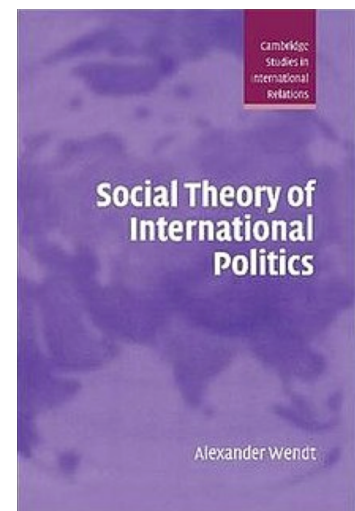
Aquesta difusió del constructivisme en la disciplina, com afirma Barnett (Baylis, Smith i Owens, 2018, pàg. 145-146), s'explica per dos factors principals. En primer lloc, el final de la guerra freda, que com ha quedat clar al llarg d'aquests materials va suposar una sacsejada per als teòrics de les Relacions Internacionals per la impossibilitat de predir els esdeveniments que havien d'acabar amb el final de l'ordre bipolar. Per als autors constructivistes, aquesta mancança predictiva s'explica perquè els realistes no van tenir en compte els elements ideacionals que foren els que, al cap i a la fi, van acabar amb el món de guerra freda. Més que no pas parlar d'un xoc d'interessos entre estats, els constructivistes comencen a parlar d'un xoc d'identitats.

En segon lloc, tot un seguit d'autors provinents de la tradició sociològica començaran a qüestionar l'ontologia materialista de la disciplina, i afirmaran que cal tenir presents els elements ideacionals de les relacions humanes. Això, traduït al cas de la nostra disciplina, significa que cal tenir presents alguns elements com les normes, les idees, la cultura, la història o les identitats. Dit d'una altra manera, el món està constituït per elements materials, però també per forces ideacionals.

A partir dels anys noranta, doncs, hi haurà un debat sobre la base d'una doble discussió, tant en l'eix ontològic (la naturalesa material o no de l'ésser humà) com en l'eix epistemològic (sobre si arribem a assolir un coneixement real). Mentre que els autors racionalistes creuen en la natura materialista (el més rellevant és allò que podem observar) i en un coneixement de la realitat internacional, els constructivistes, allunyant-se dels posicionaments més radicals del reflectivisme que aposten per abandonar el llenguatge científic en la dis-

Lectura recomanada

L'obra *Social Theory of International Politics* representa un llibre clàssic de l'aproximació constructivista. En aquesta obra, Wendt critica el neorealisme de Waltz identificant els punts dèbils de la teoria realista.

ciplina, advoquen per estudiar altres elements no materials com ara les idees, les normes, els discursos, els valors, la cultura o les percepcions. idees, les percepcions, les identitats, els valors i la cultura.

Quines són les idees fonamentals d'aquesta massa eclèctica d'autors que es consideren constructivistes? Abans de respondre a aquesta pregunta, cal tenir en compte, com ens recorden tant Barnett (Baylis, Smith i Owens, 2018, pàg. 146-147) com Sodupe (2003, pàg. 61), que el constructivisme no és una teoria substantiva (que pretén establir teories concretes), sinó que és una teoria social, o el que és el mateix, una discussió metateòrica sobre com es vinculen els agents i les estructures.

Això comporta que el marc de discussió general del constructivisme estigui relacionat amb les discussions que hi havia en Ciència Política i en Relacions Internacionals sobre el vincle entre els agents i les estructures. D'una banda, hi ha una sèrie de teòrics que afirmen que els agents són unitats amb identitats i interessos formats. En canvi, per a altres autors, els actors només són el resultat d'estructures socials que condicionen els individus. Som el que som, i ens comportem com ens comportem perquè som el producte de les estructures en què vivim.

Taula 2. Tipologia de teories

Tipologia de teories	Contingut	Exemples
Teories substantives	Proposa teories per a explicar el comportament en la realitat internacional	Com podem explicar que les democràcies no fan la guerra entre elles?
Teories socials	Relació entre agent i estructura	Què són més importants, els agents o les estructures? Què influència què?

Font: elaboració pròpia

Una vegada aclarit que el constructivisme, més que una teoria substantiva, és una teoria social que ens proporciona un marc analític amb el qual entendre com actuen els actors dins d'una estructura que el condiciona, cal entendre els punts bàsics del constructivisme.

En primer lloc, des de posicions més moderades o temperades del reflectivisme, els autors constructivistes recelen del materialisme i afirmen que la realitat internacional està conformada per idees, normes, i identitats. Tot allò que existeix en el sistema internacional (els estats i els seus interessos, les identitats) és el resultat d'un **procés intersubjectiu**, un procés de construcció de la realitat que és eminentment social.

Aquesta primera afirmació, la construcció social de la realitat, implica una segona premissa dels autors constructivistes: els actors no són previs a la societat, sinó que són el producte d'un context cultural i històric determinat que els permet adoptar una identitat. Aquesta **identitat**, afirmen els constructivistes, és la que configura no només els seus interessos com a actors, sinó el seu

comportament amb la resta d'actors del sistema internacional. Això implica que els actors no són essencialment racionals, com afirmen els realistes i els liberals, sinó que s'assumeix, com ens recorda Barbé (2007, pàg. 93) que «la seva racionalitat té una base normativa, és a dir, que segueixen les normes socials perquè les han interioritzat». Per a posar un exemple, la identitat dels Estats Units (resultat de la seva història recent) és el que permet confirmar uns interessos nacionals que són marcadament diferents dels interessos de la Federació Russa o de la República Democràtica Popular de Corea del Nord.

Si bé els autors constructivistes afirmen que l'estructura del sistema internacional està conformada per idees, normes o regles, aquests autors diferencien entre regles regulatives i regles constitutives. Les **regles regulatives** el que fan és codificar activitats que ja existeixen, com ara el comerç, la navegació marítima o la diplomàcia. En canvi, les **regles constitutives** estableixen la possibilitat mateixa de l'existència d'aquestes normes, com ara les regles sobre la sobirania, el multilateralisme, el pacifisme.

En tercer lloc, la preferència per les normes i les regles duu els constructivistes a parlar d'un sistema internacional diferent del contemplat pels realistes. En lloc d'emfatitzar els conceptes d'equilibri, de poder o d'«autoajuda» (*self-help*) en un món anàrquic, els constructivistes parlen de **tres tipus d'anarquies**: l'anarquia hobbesiana, la lockiana i la kantiana. Atès que per a ells el sistema internacional és quelcom socialment construït, en funció de quina tradició de pensament domini la política mundial trobarem un concepte de sistema internacional o un altre. No n'hi ha només un, n'hi ha diversos, i canvien en funció del país i del context històric. Com ens apunta López i Vidal (2014), només cal recordar les paraules d'Alexander Wendt, «[...] Si els Estats Units i la Unió Soviètica decideixen que ja no són enemics, s'ha acabat la guerra freda».

En quart lloc, atès que la realitat no és quelcom que existeix *out there* i la tasca del teòric és identificar els factors que expliquen el **canvi** en el sistema internacional, només podrem entendre els canvis del sistema si estudiem els actors, entre els quals hi ha els estats. Ara bé, per als constructivistes és impossible entendre un estat com a actor sense referir-se al seu context cultural.

A més, la relació entre actors i estructura és diferent de la que pressuposen els autors racionalistes. Malgrat que el context condiciona els actors, afirmaran els constructivistes, seran aquests últims qui decideixin la manera com ens comportarem dins de l'estructura donada. Alexander Wendt (1992) defineix amb molta precisió el paper dels actors quan afirma «anarchy is what states make of it», és a dir, que són precisament el moment històric, el context cultural o les normes en què viuen aquests estats allò que els fa actuar d'una manera o d'una altra dins del context d'anarquia. Les decisions de Gorbatxov, per a posar un exemple, es devien al moment històric en el qual es van produir, però aquestes decisions, alhora, van condicionar l'estructura del sistema internacional (del bipolarisme al multipolarisme). En paraules de Copeland (2000), tant les estructures com els agents coconstitueixen i es codeterminen les unes a les altres:

«Les estructures constitueixen els actors pel que fa als seus interessos i identitats, però també es produeixen, reproduïxen i alteren estructures per la pràctica discursiva dels agents. Les estructures no són objectes reificats sobre els quals els actors no poden fer res, sinó als quals han de respondre.» (Copeland, 2000, pàg. 190)

Una altra característica del constructivisme és la idea sobre el comportament dels actors o, en paraules dels constructivistes, dels agents de les relacions internacionals. Una discussió recurrent en la disciplina ha estat respondre a quina és la lògica que porta els actors a actuar d'una manera o d'una altra. Per a la major part dels teòrics realistes i liberals, aquests actors responen a una lògica d'acció racional (*rational choice*) en què en cada moment es decideixen les accions en funció de quina és la decisió més eficient. En canvi, per als constructivistes, els agents actuen seguint el que es coneix com la **lògica de les conseqüències** i la **lògica de l'adequació** (*logic of consequences* i *logic of appropriateness*).

Pel que fa a la lògica de les conseqüències, sense tenir en compte el que fan els altres actors, els estats actuen en el sistema internacional seguint una lògica de costos i de beneficis similar a la que indiquen els realistes. En canvi, per als constructivistes, els estats de vegades segueixen el que anomenen la lògica de l'adequació, que correspon a la possibilitat que l'actor actuï en funció d'una sèrie de principis i de normes que distingeixen allò que és legítim d'allò que no ho és. Com recorda Barnett (Baylis, Smith i Owen, 2017, pàg. 159), les dues lògiques d'acció no només no tenen perquè estar en contradicció, sinó que estan fortament influenciades l'una per l'altra. Allò que és vist com a legítim (apropiat, en paraules constructivistes) pot afectar els costos d'una acció. Dit d'una altra manera, com més il·legítima sigui l'acció d'un país (anar a una guerra il·legal, no actuar en casos de violació de drets humans, vendre armes a règims despòtics), més grans seran els costos de seguir aquesta acció.

Ara, en comptes d'intentar explicar els canvis dins del sistema internacional, s'intenta explicar per què es produeixen aquests canvis. Wendt ens diu que l'anarquia existeix, però no es condiona.

Taula 3. Premisses bàsiques del constructivisme

Qüestions	Resposta del constructivisme
Actors	Pluralitat d'actors
Concepció de l'ésser humà (ontologia)	Socialment construït per elements tant materials com cognitius
Característiques del sistema internacional	Cooperatiu i conflictiu Canviant
Variable explicativa del comportament dels actors	Idees, identitats, normes i interessos
Paper de les institucions	Ajuden a crear identitats compartides

Font: López i Vidal (2014)

Per últim, una característica que semblaria posar en dubte el constructivisme és precisament la seva gran heterogeneïtat, però lluny de debilitar-lo, el reforça mitjançant diferents tipologies que conformen el constructivisme i que queden resumides en el següent quadre.

Taula 4. Tipologia del constructivisme

Constructivisme convencional	Se centra en una millor explicació dels fenòmens, però no hi ha la voluntat emancipadora de Robert Cox.
Constructivisme univell	Inclou totes les qüestions relatives als factors que expliquen per què els líders prenen decisions, i en funció de quins contextos històrics, identitats, etc.
Constructivisme sistèmic	Es focalitza no tant en les decisions del líder, sinó en l'àmbit sistèmic.
Constructivisme holístic	Se centra en els interessos i en les identitats a curt termini, i a estudiar les característiques domèstiques dels estats.

Font: elaboració pròpia

3. Veus alternatives: la teoria crítica

Com ja hem observat, durant les últimes dècades del segle XX tenen lloc una sèrie de debats en la teoria de les Relacions Internacionals entre la visió més positivista i occidental de la disciplina (realisme i liberalisme) i la visió crítica amb l'occidentocentrisme i un caràcter marcadament postpositivista (estructuralisme), que serà la base del que hem anomenat reflectivisme. Sota aquesta etiqueta conviuen, però, diferents escoles com ara el marxisme, el postestructuralisme, el constructivisme i, no menys important, la teoria crítica.

Per teoria crítica ens referim a un conjunt d'autors molt heterogenis que comparteixen quatre elements comuns:

1) En primer lloc, la crítica al **positivisme**, que, com veurem, serà un dels eixos epistemològics diferenciadors del racionalisme.

2) En segon lloc, representen una **visió alternativa** tant als paradigmes racionalistes (realisme i liberalisme) i al paradigma constructivista, com al paradigma estructuralista i el seu marxisme dogmàtic. En general, els uneix la visió crítica cap a les teories dominants.

3) En tots els casos, es tracta de **projectes emancipadors** de la modernitat, és a dir, una crítica a les bondats de la modernitat en la dimensió política i econòmica. Per a la teoria crítica, el que cal és fer servir la teoria per a canviar el món que ens envolta. Els teòrics tenen una funció transformadora de la societat i, com indica Barbé (2007, pàg. 85), desapareix la distinció entre subjecte (teòric) i objecte (societat internacional).

4) Per últim, les teories crítiques tenen com a unitat d'anàlisi el **sistema econòmic capitalista** (com els autors estructuralistes) i les relacions centroperifèriques com a causa principal del subdesenvolupament d'una part important del planeta.

Vegem en detall la triple crítica cap a les teories dominants: la crítica epistemològica, l'ontològica i la normativa.

En primer lloc, aquests teòrics es mostren profundament crítics amb l'**epistemologia positivista** de la disciplina. Per a aquests autors no hi ha una realitat objectiva, per la qual cosa el coneixement depèn del context tant cultural com històric de l'observador de les relacions internacionals. Com afirma Sanahuja (Arenal i Sanahuja, 2015, pàg. 59): «la realitat suposadament "objec-

tiva” només té sentit per mitjà de les relacions socials i en particular per mitjà dels agents, i els seus interessos, valors, pràctiques presents en l'ordre social i en particular en l'ordre internacional».

En segon lloc, aquests teòrics fan una crítica a l'**ontologia dominant**, i més que analitzar els estats nació, afirmen que l'objecte d'estudi de la disciplina potser hauria de ser la comunitat política (*polity*) i la comunitat internacional. Per a ells, el concepte d'estat nació no és res més que el resultat històric d'un procés de dominació i de subordinació que cal aturar. Els teòrics crítics, per contra, proposen una nova agenda d'investigació centrada en noves ontologies que transcendeixin les aproximacions tradicionals de poder, polaritat, o capacitats materials (Arenal i Sanahuja, 2015, pàg. 160).

Per últim, en l'**àmbit normatiu** és on els teòrics proposen un canvi més radical. Per a ells, les teories no són elements objectius i abstractes que puguin ser emprats en un laboratori. Ans al contrari, es tracta de teories que perpetuen el domini d'occident i de les teories dominants. En paraules de Sanahuja (Arenal i Sanahuja, 2015, pàg. 160), les teories tradicionals «sostenen un ordre internacional que perpetua relacions de dominació i d'exclusió». D'aquesta manera, la ciència està al servei de la transformació social i de l'emancipació que reclamen aquestes teories, o dit d'una altra forma, la missió del teòric és canviar el món.

El paper que els teòrics atorguen a la teoria és especialment important. Com hem vist en el primer mòdul, hi ha teories explicatives centrades a resoldre problemes o fenòmens (*problem-solving theories*) de les Relacions Internacionals. Aquests autors acostumen a utilitzar models analítics per a resoldre problemes en els quals s'utilitzen variables independents, dependents, intervinents, o s'utilitza metodologia clarament quantitativa. Ara bé, les teories de resolució de problemes no es qüestionen el món que les envolta, sinó que fan que aquest sembli «normal».

3.1. Influències filosòfiques de la teoria crítica

Aquest conjunt heterogeni d'autors comparteix una base filosòfica igualment heterogènia, amb filòsofs molt dispars entre ells, com ara Kant, Hegel, Marx i Engels, Freud o els membre de l'Escola de Frankfurt.

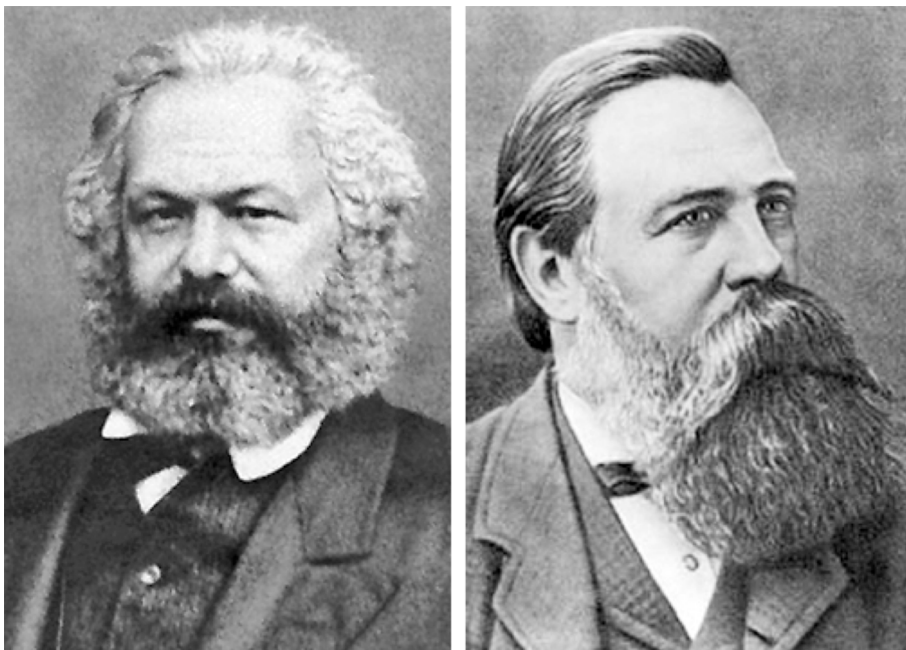
Pel que fa al primer, malgrat que hem vist que el prussià **Immanuel Kant** (1724-1804) és un dels autors fonamentals del liberalisme en la nostra disciplina, els autors crítics estan essencialment interessats en dues idees kantianes. En primer lloc, per a Kant les relacions internacionals estan definides a partir de llaços socials transnacionals, i els conflictes d'interessos sorgeixen no entre els pobles, sinó entre l'elit política. Dit d'una altra manera, el conflicte existeix, però és ideològic. En canvi, Kant advoca per unes relacions internacionals dictades per **imperatius morals** (que anomena imperatius categòrics) amb l'objectiu de fer desaparèixer el sistema d'estats per un altre que sigui el d'una societat cosmopolita.

En segon lloc, les relacions internacionals definides a partir de llaços socials transnacionals permeten parlar d'una **voluntat emancipadora** de la societat, una voluntat d'eliminar la perennitat del conflicte. Influenciat per la raó de la il·lustració, per a Kant el coneixement porta els estats a ser millors actors. Allò que passa al món afecta la manera com el pensem, i per això la manera com pensem el món pot canviar-lo.

Així mateix, els teòrics crítics estan clarament influenciats pels autors **Karl Marx** (1818-1883) i **Friedrich Engels** (1820-1895), i la seva idea que la societat està dividida en dos grans grups: la «burguesia», que són els qui tenen la possessió de la propietat i del capital, dels mitjans de producció i, per extensió, el poder; i el «proletariat», que sense posseir ni propietats ni capital, necessiten vendre la força de treball en un mercat capitalista. Precisament aquesta subordinació genera una lluita de classes, i les classes predominants acaben oprimint el proletariat. Basant-nos en aquest patró econòmic de dominació que els marxistes anomenen **materialisme històric**, Marx i Engels afirmen que si s'aconsegueix trencar el patró i prenem consciència de la nostra capacitat d'emancipar-nos, podrem crear societats millors. L'ésser humà és, en definitiva, qui pot canviar el seu destí.

Retrat d'Immanuel Kant

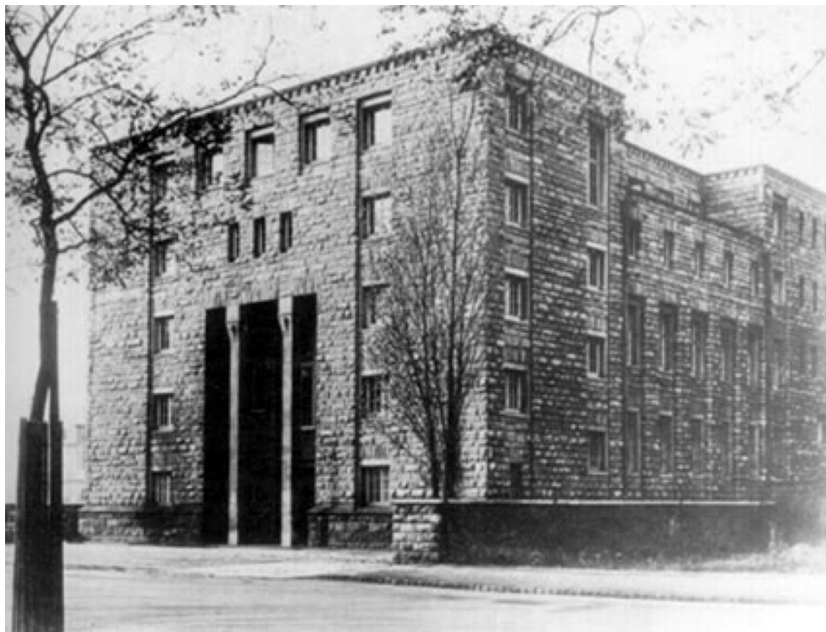
Retrats de Marx i d'Engels

Per últim, els autors crítics fonamenten la seva argumentació sobre la base dels escrits de l'**Escola de Frankfurt**, un grup de sociòlegs i filòsofs que, d'una banda, reaccionen contra el positivisme excessiu de la ciència durant el segle XX, i d'altra banda dubten del paper del proletariat en la tasca d'emancipació de les societats capitalistes. Per a autors de l'Escola de Frankfurt com Max Horkheimer o Theodor W. Adorno, la classe proletària ha estat literalment «absorbida pel sistema i ja no representa cap amenaça». Com afirma un altre autor de l'Escola de Frankfurt, Herbert Marcuse, la societat és «unidimensional» i, per tant, la major part dels membres són incapaços de concebre cap altra alternativa al capitalisme dominant (Baylis, Smith i Owsn, 2017, pàg. 139). En definitiva, les societats postmodernes no posen en dubte la realitat que els envolta ni consideren si les seves premisses són justes o no, sinó que l'única preocupació de la nova classe proletària adormida és aconseguir els bens materials que els permetin una vida benestant.

L'Escola de Frankfurt fa referència a l'Institut de Recerca Social (*Institut für Sozialforschung*), que s'establí a Frankfurt durant la dècada dels anys vint, i que comptava amb sociòlegs, psicòlegs, crítics d'art i filòsofs d'arrels marxistes. L'objectiu de l'escola era renovar la teoria marxista, distorsionada per la pràctica dels partits comunistes ortodoxos, i qüestionar alguns trets de les societats postindustrials, com ara l'alienació, el consumisme, la tecnologia en mans de la política, o els totalitarismes. Hi ha dues onades de teòrics. Un primer grup d'autors com Theodor Adorno, Max Horkheimer, Erich Fromm, Walter Benjamin o Herbert Marcuse; i una segona onada representada per autors com Karl-Otto Apel i Jürgen Habermas.

Lectura recomanada

Per a una anàlisi més completa de l'Escola de Frankfurt, vegeu Rolf Wiggershaus (2011). *La escuela de Frankfurt*. Mèxic: Fondo de Cultura Económica.

L'Institut de Recerca Social de Frankfurt fou la seu dels científics de l'Escola de Frankfurt

El punt de partida de totes aquestes influències filosòfiques és la capacitat d'emancipació dels pobles envers unes estructures socials que no són immutables, i per tant es poden i s'han de canviar. Per tal d'aconseguir aquesta fita (deslliurar-nos de les societats industrials injustes), cal mantenir una actitud crítica constant que ens permeti pensar en models alternatius: un món alternatiu emancipat.

Aquest pensament, aplicat a la disciplina de les Relacions Internacionals, els porta a afirmar que la manera com estudiem la disciplina influeix directament sobre el món que estem estudiant, i per tant hi ha una relació intrínseca entre coneixement i valors, i aquest coneixement implica un propòsit social. Per a la teoria crítica, els mètodes d'investigació positivistes no són vàlids: no es poden estudiar les relacions internacionals de manera matemàtica.

3.2. Robert Cox: la mirada crítica

Robert Cox (1926-2018) representà una autèntica disrupció en els estudis de les Relacions Internacionals d'ençà que va publicar l'article «Social Forces, States and World Orders», i posteriorment el llibre *Production, Power and World Order* (1987). Tot adoptant el concepte d'hegemonia d'Antonio Gramsci, Cox mira de criticar les teories dominants de les Relacions Internacionals, i en concret de l'economia política internacional, amb l'objectiu de crear un marc d'anàlisi alternatiu de la política mundial.

Robert Cox era canadenc, professor de Ciència Política i expert en l'obra d'Antonio Gramsci (1891-1937), de qui va estudiar el concepte d'hegemonia. Intel·lectual de l'Escola Anglesa d'Economia Política Internacional, Cox va iniciar la seva carrera a l'Organització Internacional del Treball, a Ginebra, i posteriorment es traslladà a Nova York, on impartí classes de Ciència Política a la Universitat de Colúmbia, i al final de la seva trajectòria, a la Universitat de York, Toronto, com a professor emèrit. Precisament, fou durant els anys a la Universitat de York quan va adoptar una visió molt crítica de les organitzacions internacionals per a les quals havia treballat. El 2014 va publicar una obra autobiogràfica,

Robert Cox

Universal Foreigner: The Individual and the World, en què detalla la seva experiència treballant amb professors d'Orient Mitjà, Àsia Oriental i Amèrica Llatina.

Convé recordar la frase que ha estat, sens dubte, la més repetida de l'autor canadenc, i que prové del seu article de 1981, en què afirma «Theory is for someone and for some purpose», és a dir, que els autors quan teoritzen tenen present que aquestes obres estan orientades a algú i amb una finalitat concreta i, per tant, mai no són neutrals. Així, doncs, Cox rebutja la pretensió positivista que es puguin diferenciar els fets «objectius» dels «valors». Ben al contrari, la mirada dels teòrics sobre la realitat sempre amaga les seves idees subjacents, els seus valors, que denoten una determinada intencionalitat. Dit en altres paraules, el coneixement mai no és objectiu, i sempre és el reflex d'una determinada societat en un temps i en un espai.

Un cop prenem consciència de la forta càrrega ideològica de qualsevol teoria, per a Cox cal evitar l'excessiu ús de teories que busquen resoldre problemes (*problem-solving theories*), és a dir, un conjunt de models analítics positivistes que només donen respostes a problemes concrets i accepta el món tal com és, sense qüestionar les relacions de poder. A més, l'ús d'aquest tipus de teories legitima el manteniment d'un ordre internacional liberal altament desigual. Com recorda Barbé (2007, pàg. 86), aquest tipus de teories, per als autors crítics, fa que el món sembli normal quan en realitat no ho és.

En canvi, segons Cox, cal adoptar teories que ell anomena crítiques, és a dir, teories que identifiquen algun fenomen que es jutja com a injust (la situació de la dona, la pobresa, l'imperialisme, el predomini d'Occident) i sobre el qual s'intenta explicar el perquè de la situació. Més que no pas de formular, es tracta d'examinar amb la màxima visió crítica els fenòmens internacionals. La seva idea de la teoria es resumeix amb el següent sil·logisme: atès que el que passa al món influeix en la manera com l'estudiem, podem canviar el món si l'estudiem.

A partir de l'obra de Robert Cox, i un cop va iniciar-se el quart debat de les Relacions Internacionals, començaren a aparèixer una sèrie d'autors crítics, com ara Robert Devetak, Andrew Linklater, Arlene Tickner, Noam Chomsky i Naomi Klein.

Lectures recomanades

Per a llegir més sobre la teoria crítica, vegeu dues obres: Richard Devetak (2005). «Critical Theory». A: Scott Burchill i altres. *Theories of International Relations* (pàg. 137-160). Londres: Palgrave MacMillan; i Andrew Linklater (1986). «Realism, Marxism and Critical International Theory». *Review of International Studies* (vol. 12, núm. 4, pàg. 301-312).

4. Noves teories *mainstream*: l'Escola Anglesa

L'Escola Anglesa va néixer a finals dels anys seixanta, i va estar conformada per un grup d'intel·lectuals de la London School of Economics i de la Universitat de Cambridge, que van reflexionar sobre la política mundial a partir de l'estudi de les normes i de les institucions del sistema internacional. Aquesta aproximació teòrica es focalitzà en la **societat internacional** i en el paper que tenen les **normes**, les **regles** i les **institucions** en aquest complex entramat.

El nom d'Escola Anglesa fou encunyat per Roy Jones en l'article «The English School, a case for closure», de la *Review of International Studies* (1981). Ara bé, la seva popularització entre els teòrics no va arribar fins a finals dels anys noranta, quan el col·lapse del sistema bipolar va permetre el qüestionament del realisme i recuperar alguns dels temes que ja havien apuntat els autors de l'Escola Anglesa.

Juntament amb el constructivisme, els autors de l'Escola Anglesa van desafiar el debat neo-neo i van emfatitzar la idea que les relacions internacionals s'han d'estudiar mitjançant l'anàlisi històrica, amb especial èmfasi en els factors socials com ara les idees, les normes o les institucions. A més, aquesta anàlisi històrica, afirmen els autors, cal que s'alimenti d'altres disciplines de les ciències socials, com ara el dret o la filosofia.

És interessant veure com aquesta escola ha seguit una evolució marcada per quatre etapes diferenciades.

En la primera etapa (1959-1966), els teòrics van començar a discutir sobre quin havia de ser l'objecte d'estudi de la disciplina. Així, doncs, l'any 1959, els fundadors de l'Escola Anglesa van crear el Comitè britànic de teoria de la Política Internacional, i van començar a desenvolupar un mètode d'anàlisi de focalització en els estudis sobre la **societat internacional**.

En la segona etapa (1966-1977), els teòrics de l'Escola Anglesa van decidir centrar-se a descobrir quin havia de ser el seu **enfocament metodològic**. La qüestió fou abordada, d'una banda, en l'obra *The Anarchical Society* (1977), de Hedley Bull, que, com el títol indica, emfatitza el paper de la societat internacional; d'altra banda, en el llibre *Systems of States* (1977), de Martin Wight i editat per Bull, es descriu com estudiar la societat internacional. Totes aquestes obres miren de demostrar empíricament que malgrat la condició d'anarquia a què es veu sotmesa la comunitat internacional, hi ha el que es pot anomenar una «societat d'estats».

Lectura recomanada

El segell distintiu d'aquesta etapa és la publicació del llibre de Herbert Butterfield i Martin Wight (ed.) (1996). *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

En la tercera etapa (1978-1992), l'Escola Anglesa comença a produir obres acadèmiques que es corresponen amb els principis de l'escola. A més de perfeccionar la teoria de la societat internacional, l'Escola Anglesa va consolidar la seva posició en l'àmbit acadèmic. Una nova generació dels membres va començar a omplir les vacants deixades pels antics teòrics.

Finalment, en una quarta etapa (anys noranta-actualitat), l'Escola Anglesa es comença a popularitzar entre els teòrics de les Relacions Internacionals, no només perquè mira d'establir una agenda d'estudi fora dels voltants dels Estats Units, sinó perquè s'hi incorporen algunes veus prestigioses de la disciplina, com ara Barry Buzan i Tim Dunne. En aquest període, l'escola va identificar com els teòrics nord-americans no tenien en compte els problemes polítics posteriors a la Guerra Freda en les formulacions teòriques, i van començar a incloure factors que normalment les escoles de pensament tradicionals ignoraven, com ara la història, la cultura i la societat. L'Escola Anglesa abraçava algunes de les idees del constructivisme sense renunciar a altres postulats del realisme.

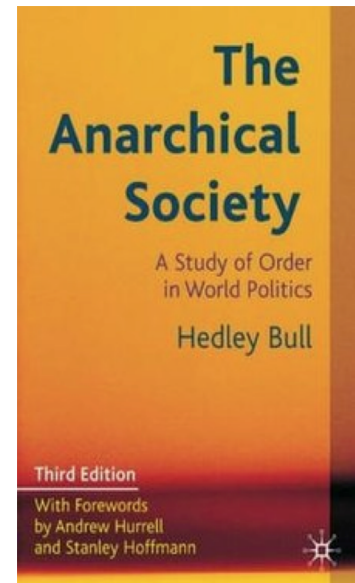
4.1. L'Escola Anglesa en l'actualitat

Un cop identificat l'origen i l'evolució de l'escola, convé respondre a la següent pregunta: què representa l'Escola Anglesa, en definitiva, en l'actualitat?

En primer lloc, l'Escola Anglesa mira de superar el segon gran debat apostant pels **mètodes tradicionalistes** d'anàlisi de les Relacions Internacionals, com ara la història, el dret o la sociologia, i s'allunya de posicions com les del behaviorisme. Els autors consideren que les Relacions Internacionals, que són una ciència social, han de seguir la tradició analítica que s'observa en altres ciències humanes com ara la història, el dret i la filosofia. Els esdeveniments polítics internacionals s'han d'interpretar, no explicar, atorgant una gran importància a les tasques hermenèutiques, és a dir, a la interpretació dels fets històrics.

En aquest sentit, aquí rau la principal diferència entre l'acadèmia anglesa de les Relacions Internacionals i l'acadèmia nord-americana. Mentre que els últims empenen un mètode positivista, els britànics se centren en experiències històriques com a base del coneixement.

En segon lloc, des d'un punt de vista metodològic, aporten una visió holística (sociològica) més que no pas individualista (econòmica). Igual que el constructivisme, l'Escola Anglesa vol demostrar com en la comunitat internacional els estats interactuen de manera coordinada, i les normes, els valors, les institucions internacionals i la cultura global permeten un cert ordre internacional. En definitiva, no és la guerra, no és l'equilibri de poder, sinó les normes i les institucions les que permeten, d'una banda, un cert ordre internacional, i de l'altra transcendir la idea d'estat nació per altres com ara comunitat política o societat internacional.

D'altra banda, els teòrics de l'Escola Anglesa, en la formulació dels conceptes de regles i d'institucions, van més enllà de la definició liberal i consideren que són un conjunt de «regles del joc» que aporten significat a les accions estatals. Buzan les anomena «institucions primàries» perquè tenen un poder vigorós, una llarga història i una base sòlida. En aquesta definició, els teòrics britànics miren de conciliar la noció constructivista i realista de les regles dels autors liberals.

Aquesta aproximació de caràcter interpretatiu, amb especial èmfasi en les normes, la podem entendre per mitjà de tres posicions conegudes com les tres «R»: realisme, racionalisme i revolucionisme. Aquestes posicions corresponen a les tradicions que conformen la percepció de la naturalesa de les Relacions Internacionals:

- **Posició realista o hobbesiana:** veu la política mundial en un estat constant de guerra.
- **Posició racionalista o grociana:** reconeix el naixement de la política internacional arran d'una societat internacional.
- **Posició revolucionària o kantiana:** defensa l'efecte que la comunitat humana té en la política internacional.

4.2. Els conceptes bàsics de l'Escola Anglesa: sistema, societat i institucions

Per tot el que s'ha afirmat fins ara, és fàcilment deduïble que el principal argument de l'Escola Anglesa és el concepte de «societat internacional», un sistema internacional no només amb unitats que interactuen, sinó amb una estructura en què es reproduïxen elements societaris. La principal preocupació dels autors de l'Escola Anglesa és l'estat i els seus patrons de comportament i de conducta.

Per a Hedley Bull, entendre la teoria de la «societat internacional» passa per entendre també les definicions de sistema internacional, societat mundial i institucions internacionals.

D'una banda, el terme **sistema internacional** al·ludeix a una situació en la qual un grup d'estats interactuen de manera prou intensa perquè la conducta i les decisions de cadascun es vegin afectades per les decisions dels altres. Els estats no actuen individualment, sinó que formen un tot.

Pel que fa a la **societat mundial**, fa referència a una comunitat mundial conformada no només per estats, sinó també per organitzacions multinacionals, ONG i individus. S'identifica amb la tradició kantiana i correspon a la idea de superació del sistema d'estats, amb un enfocament en la identitat humana.

D'aquesta manera, per a aconseguir la idea de societat mundial cal incorporar alguns factors positius de l'actual sistema internacional, com ara el dret internacional, l'ordre i la cooperació.

Finalment, en la **societat internacional** hi ha un grup d'estats que són conscients de certs interessos i valors comuns, i que acaben conformant una societat (internacional) en la qual imperen un conjunt de regles en les relacions, i que comparteixen les normes de les institucions comunes. Els estats coincideixen en l'interès de mantenir els acords i reduir la violència, i aquest compromís conscient entre estats crea un ordre que «mitiga» l'anarquia inherent a l'estructura internacional. Aquest concepte de societat internacional s'identifica amb la tradició racionalista. En aquesta situació en la que es produeix una societat internacional, segons els autors de l'Escola Anglesa, l'ordre és la pauta d'actuació que manté uns objectius comuns, unes expectatives de conducta i que redueix la inseguretat del sistema internacional.

Finalment, les **institucions internacionals** són els patrons d'acció que contenen els elements normatius i fan que s'administrin, es comuniquin i s'acompleixin les normes. La idea de cooperació, en aquest cas, es fonamenta en unes institucions que mantenen l'ordre i que inclouen l'equilibri del poder, el dret internacional, la diplomàcia, la guerra i les grans potències.

En últim terme, cal tenir present com en l'Escola Anglesa s'ha produït en els darrers anys un debat relatiu a l'expansió de les normes i de les institucions compartides entre els estats en la societat internacional, és a dir, quin és l'abast de la **governança global**. La qüestió central és si hi ha prou solidaritat en el sistema internacional per a assumir les normes com a universals i treballar conjuntament per a mantenir-les. En aquest debat diferenciem dos grups d'autors.

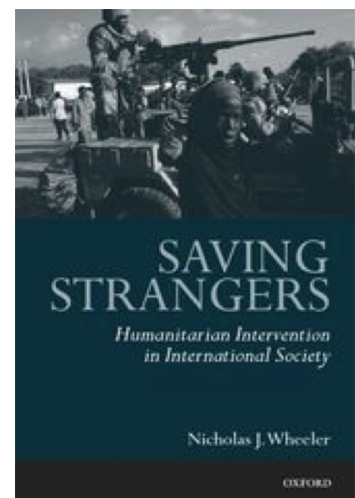
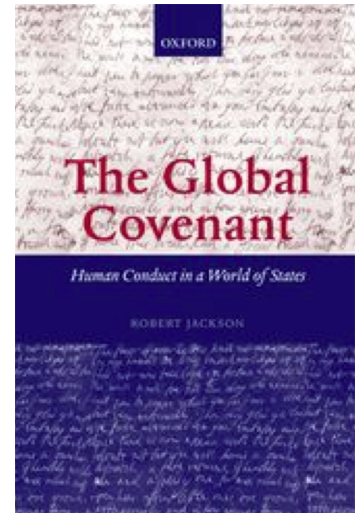
D'una banda, els **pluralistes** s'inclinen per una visió més realista i pragmàtica de les Relacions Internacionals, tot assumint que els estats són les unitats bàsiques del sistema, i que hi ha una gran heterogeneïtat de sistemes polítics, econòmics i culturals, i preferint una societat internacional amb estats independents els uns dels altres. Creuen que cada estat té una manera d'actuar, i això els porta a rebutjar mecanismes que vinculen l'individu a la societat internacional. Per a ells, l'abast de la societat internacional es redueix al nivell mínim d'ordre necessari per a la coexistència de l'anarquia.

D'altra banda, els **solidaristes** asseguren que no només han d'existir mecanismes que obliguin els estats a complir les normes, sinó que cal que els estats nació participin activament en la promoció dels drets humans. Creuen en l'existència d'un vincle entre l'individu i la societat internacional, i afirmen que aquest individu posseeix drets reconeguts en el si de la societat internacional. A tall d'exemple, la diplomàcia és la institució encarregada de traduir la solidaritat immanent de valors i d'interessos, i s'identifiquen amb la idea que la humanitat constitueix un tot.

Lectura recomanada

L'acadèmic **Robert Jackson**, de la Universitat de Boston, és considerat un autor pluralista. Per a una anàlisi més a fons, vegeu *The Global Covenant: Human Conduct in a World of States* (2003). Oxford University Press.

Nicholas Wheeler, catedràtic de Relacions Internacionals de la Universitat de Birmingham, representa en *Saving Strangers. Humanitarian Intervention in International Society* (2000) aquesta visió solidarista de l'Escola Anglesa.

Bibliografia

Arenal, Celestino; Sanahuja, José Antonio (coord.) (2015). *Teorías de las Relaciones Internacionales*. Madrid: Tecnos.

Barbé, Esther (2007). *Relaciones Internacionales*. Madrid: Ariel.

Baylis, John; Smith, Steve; Owens, Patricia (2017). *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. Nova York: Routledge.

Copeland, Dale C. (2000). «Review: The Constructivist Challenge to Structural Realism: A Review Essay». *International Security* (vol. 25, núm. 2, pàg. 187-212).

Dunne, Tim; Kurki, Milja; Smith, Steve (ed.) (2013). *International Relations Theories. Discipline and Diversity*. Oxford: Oxford University Press.

Hobsbawm, Eric (2011). *How to Change the World. Reflections on Marx and Marxism*. Londres: Little, Brown and Company.

Jackson, Robert; Sørensen, Georg; Møller, Jørgen (2018). *An Introduction to International Relations*. Oxford: Oxford University Press.

Jørgensen, Knud E. (2018). *International Relations Theory. A New Introduction*. Nova York: Palgrave.

Kant, Immanuel (2012). *Sobre la paz perpetua*. Madrid: Akal.

Keohane, Robert; Nye, Joseph (1972). *Transnational Relations and World Politics*. Nova York: Harvard University Press.

Keohane, Robert; Nye, Joseph (1977). *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Nova York: Harvard University Press.

López i Vidal, Lluc (2014). *Introducció a la disciplina de les Relacions Internacionals*. Barcelona: Ediuoc.

Mansbach, Richard W.; Taylor, Kirsten L. (2018). *Introduction to Global Politics*. Nova York: Routledge.

Sodupe, Kepa (2002). *La Teoría de las Relaciones Internacionales a comienzos del siglo XXI*. Zarautz: Universidad del País Vasco Servicio Editorial.

Waltz, Kenneth N. (2010). *Theory of International Politics*. Nova York: Waveland Press.

